
JAN BREYDELSTRAAT 29-31 : EEN BOUWHISTORISCH ONDERZOEK

Stedenbouwkundige analyse

Situering van het gebouw

Dit bouwhistorisch onderzoek betreft de woning die zich situeert in de Jan Breydelstraat 29-31 en het perceelnummer 3062 a en 3062 a bis draagt. Vandaag is dit gebouw bekend als de *the fallen angels*, een winkeltje waar men naast oude dinky toys autootjes en vintage postkaarten vooral ondergedompeld wordt in een wereld van nostalgie en curiosa. Het onderzochte pand heeft echter niet altijd een functie als winkel gehad. Zijn geschiedenis wordt gekenmerkt door een opeenvolging van verschillende toepassingen. Dit ging steeds gepaard met aanpassingen aan het gebouw. Vandaag is dit pand dan ook één brok geschiedenis en zeker de moeite waard om eens onder de loep te nemen.

Historische evolutie van het gebouw

Net zoals de naam van de straat, werd het huisnummer doorheen de geschiedenis van het gebouw verschillende keren veranderd. Onze leidraad voor dit onderzoek vormt dan ook steeds het perceel en zijn nummer, die min of meer constant blijft.

De bouwgeschiedenis van een pand schetst de verschillende bouwfases of aanpassingen dat dit pand heeft doorlopen doorheen haar geschiedenis. Deze geschiedenis hangt nauw samen met de bewoningsgeschiedenis. Net zoals vandaag waren zowel de gevel als het interieur onderhevig aan stijlopvattingen van de eigenaar. Deze opvattingen waren dan weer nauw verbonden met de status van de eigenaar en zijn plaats op de sociaal economische ladder. Iemands statuut werd namelijk kenbaar gemaakt en bekrachtigd door het aanpassen van diens huis naar de destijds heersende stijlopvattingen.

Fase 1: 14de eeuw - 1672

Het achterhalen van de eerste bouwfase van het pand is een moeilijke opdracht. Zo is het vandaag niet mogelijk om via de archieven terug te gaan naar de vroegste bebouwing op dit perceel. Wel leert de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad Gent ons dat de eerste verkavelingen in deze zone terug gaan naar de 13de eeuw. Dit blijkt onder meer uit de oprichting van de nu verdwenen Sint-Veerle kerk, gebouwd in het begin van de 13de eeuw. Archivalisch en archeologisch onderzoek hebben echter aangetoond dat de eigenlijke verkaveling van het bouwblok waarin het onderzochte pand is gelegen slechts in de tweede helft van de 14de eeuw plaatsvond. Er kan aangenomen worden dat hier, gezien de demografische druk, een dichte bebouwing aanwezig was.

Over het al dan niet bestaan van het huidige perceel 3062 in deze tijd kunnen geen uitspraken met zekerheid gedaan worden. Wel blijkt onder meer uit de naamgeving van de straten dat deze wijk toen reeds een handelsfunctie bezat. Zo verwijzen de archivalische bronnen naar de Jan Breydelstraat als “Breydelsteghe” of “Breydelsteke”. Hierbij verwijst het voorzetsel Breydel naar de aanwezigheid van een breidel- of teugelmaker.

Figuur 1 : Detail van de kaart uit 1534 (STAM Gent) waarop de Jan Breydelstraat is omcirkeld. Hierop zien we ook de appelbrug en de houtlei die de straat in twee snijdt

Fase 2: 1672 - 1784

De *prijzije* van 1672¹ leert ons dat het perceel toen reeds in twee kavels werd opgedeeld, die in het bezit waren van de heer Bosquiol en de heer Portini Mattos. Ook voor deze periode zijn er echter nog geen iconografische bronnen van het pand beschikbaar.

De inventaris van het onroerend erfgoed leert ons dat het pand in de kern teruggaat naar de 17de eeuw. Dit is niet verwonderlijk aangezien Gent in de 17de eeuw een langzame economische heropleving kent. Door deze welvaart ontwikkelt zich een intensieve bouwbedrijvigheid. Ook het versteningsproces van de woonhuizen, dat reeds in de 16de eeuw van start ging, werd door toelage van de stad gestimuleerd en intensief doorgevoerd. We kunnen dus veronderstellen dat op dit perceel tot in de 17de eeuw een (houten) vakwerkconstructie aanwezig was, maar in de loop van de 17de eeuw het versteningsproces gevolgd werd en een stenen bouwwerk werd opgetrokken.

Een meer nauwkeurige datering volgt uit het verslag van de monumentencommissie bij de bouwaanvraag uit 1979.² Hier keurt de commissie de bouwaanvraag goed, maar vermeldt dat achter de pleisterlaag van de gevel een trapgevel verscholen zit. Wanneer de gevelopbouw wordt bestudeerd, maken de aanwezigheid van het zadeldak en het driehoekige fronton van de achtergevel reeds duidelijk dat ook de voorgevel in het verleden een trapgevel moet gekend hebben. Ook de opbouw van de gevel met de twee blinde raamopeningen op de tweede verdieping verraden de originele opbouw. Het gebruik van de trapgevel gaat reeds terug tot de 12de eeuw, maar kent een heropleving in het begin van de 17de eeuw tot het derde kwart van die eeuw. De bouw van dit pand kan dus rond het einde van de 17de eeuw geplaatst worden. Dit betekent dat de opdrachtgever van dit bouwwerk of Joos Van der Vennet of Joachim De Saedeleere moet geweest zijn. Deze personen worden vermeldt in de Spaanse oude registers van huisgeld.

De originele uitwerking van de gevel zou nauw verwant zijn geweest met de trapgevels aan de overkant van de straat die dateren uit het midden van de 17de eeuw: uitvoering in een combinatie van bak- en zandkalksteen en openwerking met grote kruisvensters met glas-in-lood vensters, maar op kleinere schaal.

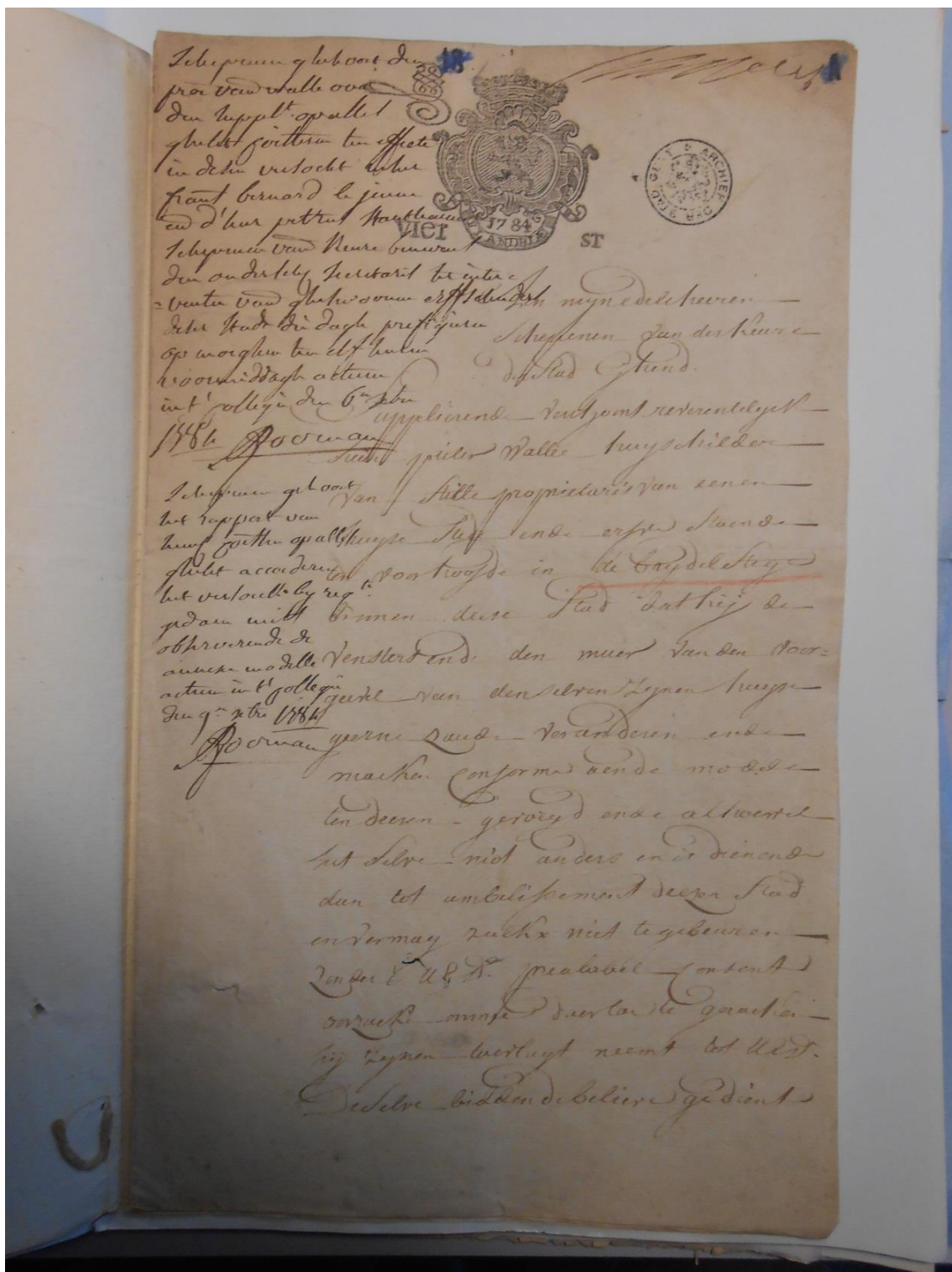
Fase 3: 1784 - 1849

Het Oostenrijks bewind (1714-1792) met de stimulatie van de handel en nijverheid onder Maria Theresia (1717-1780) betekent opnieuw een bloeiende periode voor de stad Gent. Dit vertaalt zich wederom in een bouwwoede in het centrum van de stad, waar een nieuwe handelaarsklasse opdrachtgever wordt van statige herenhuizen.

¹ De *prijzije* van 1672 is het oudst integraal bewaarde fiscale document. Alle huizen hierin worden geschat naar waarde en de eigenaars en eventuele huurders worden weergegeven

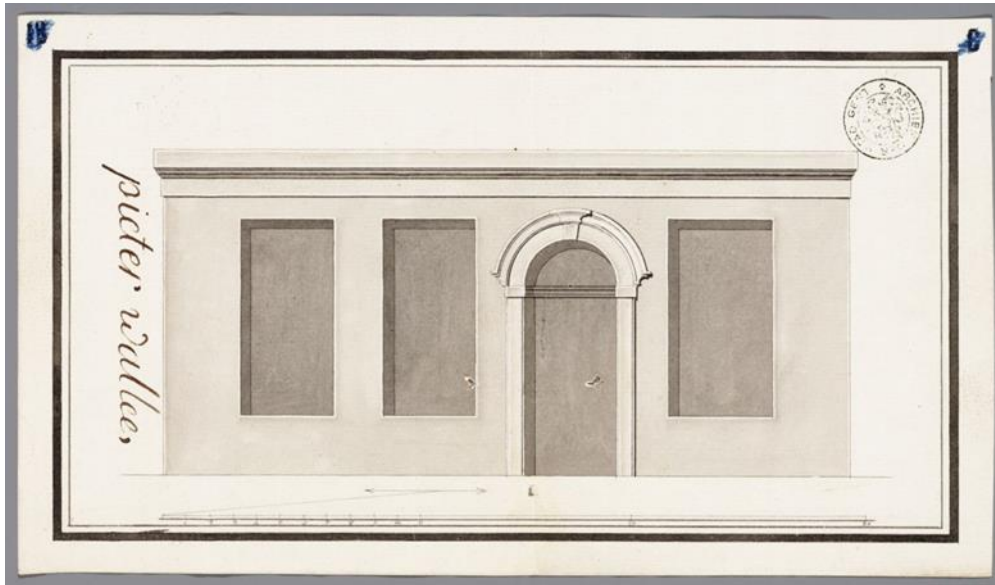
² Verslag van de monumentencommissie. SAG, KW.6.J.79

Het is in deze periode dat ook de volgende wijzigingen aan het pand zullen plaatsvinden. In 1784 dient eigenaar schilder Pieter Wallee een bouwaanvraag in bij het Gentse stadsbestuur om de muur van de vensters en de muur van de voorgevel te mogen aanpassen naar bijgevoegd model, 'conforme aende modele'.

Figuur 2 : De originele bouwaanvraag uit 1784 door Pieter Wallee, stadsarchief Reeks 535-113-14

Dit model geeft de gelijkvloerse gevelopstand weer. De gevel wordt hier opengewerkt door drie rechthoekige raamopeningen met tussen het tweede en het derde raam een rondboogvormige deur. De opbouw van het portaal met eenvoudig geprofileerd, rondboogvormig fronton, gedragen door zuilen, kent een duidelijke classicistische inslag.

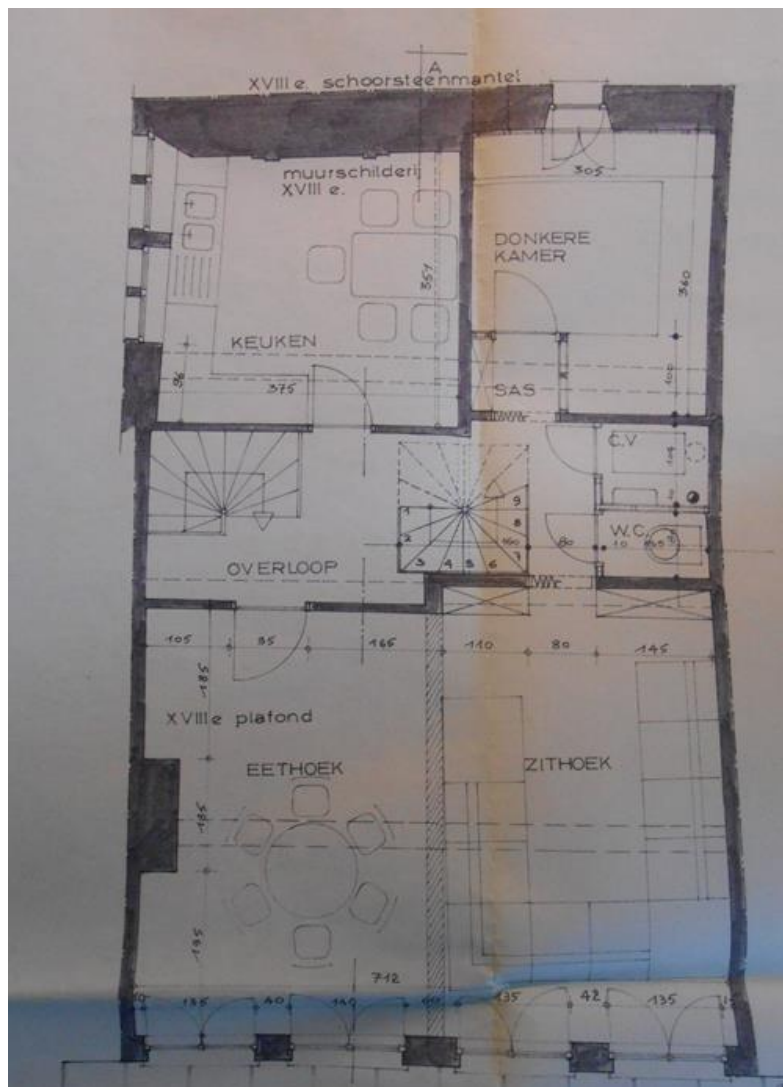

Figuur 3 : Het model ingediend door Pieter Wallee, bouwtekening uit 1784, stadsarchief Reeks 535-113-14

Een kritische analyse van de standaarden van toen kan ons het één en ander vertellen. In het boek stadsmussen onder dak³ wordt er op gewezen dat de 18e eeuw een periode van intense bouwactiviteit was voor Gent. Dit blijkt uit een grote hoeveelheid bouwaanvragen, vaak met een ontwerptekening van de gevel. Voor elke verandering van de rooilijn en aanpassing van de gevel moest het stadsbestuur toen immers toestemming geven, zoals ook hier het geval is. In de 18^e eeuw vond er een doorbraak plaats in de glasproductie. Hierdoor werd het mogelijk dat de kleinere (gekleurde) glas in lood panelen vervangen werden door grotere stukken kleurloos glas. De voorheen donkere woningen werden hierdoor een stuk lichter. Daarnaast werden, voor wie het kon betalen, de natuurstenen kruisen in de vensters uitgebroken en werd de dorpel verlaagd, dit alles zorgde voor grotere vensters en dus voor meer lichtinval. Hand in hand met deze glasevolutie werd de verlichting ook in de hand gewerkt door het veelvuldig gebruiken van spiegels in het interieur, wat een gevoel van licht en ruimte creëerde. Het is dus niet onrealistisch om te denken dat het huis werd aangepast op de hierboven geschetste manier.

³ Dienst monumentenzorg : *Stadsmussen onder dak*, Gent, 2007.

Hoewel hier in de bouwaanvraag geen gewag van wordt gemaakt, blijken de verbouwingen echter veel verder te gaan dan deze aanpassingen aan de gevel. De plattegrond in de bouwaanvraag van 1979 verraad namelijk dat ook grote delen van het interieur, zoals het plafond in de eethoek en de muurschildering en schoorsteenmantel in de keuken, dateren uit de 18de eeuw. Er kan dus van uitgegaan worden dat deze wijzigingen in dezelfde fase werden doorgevoerd. Het volledige pand kreeg dus als het ware een 18de eeuwse facelift, aangepast aan de toen heersende classicistische stijl. Nog interessant aan de vernoemde plattegrond is dat de originele opdeling van het pand nog duidelijk af te leiden is. Aan de straatzijde bevindt zich één grote ruimte met bijhorende schouw aan de korte zijde. Daarna volgt de trappenhal met achterliggende keuken met monumentale schouw.

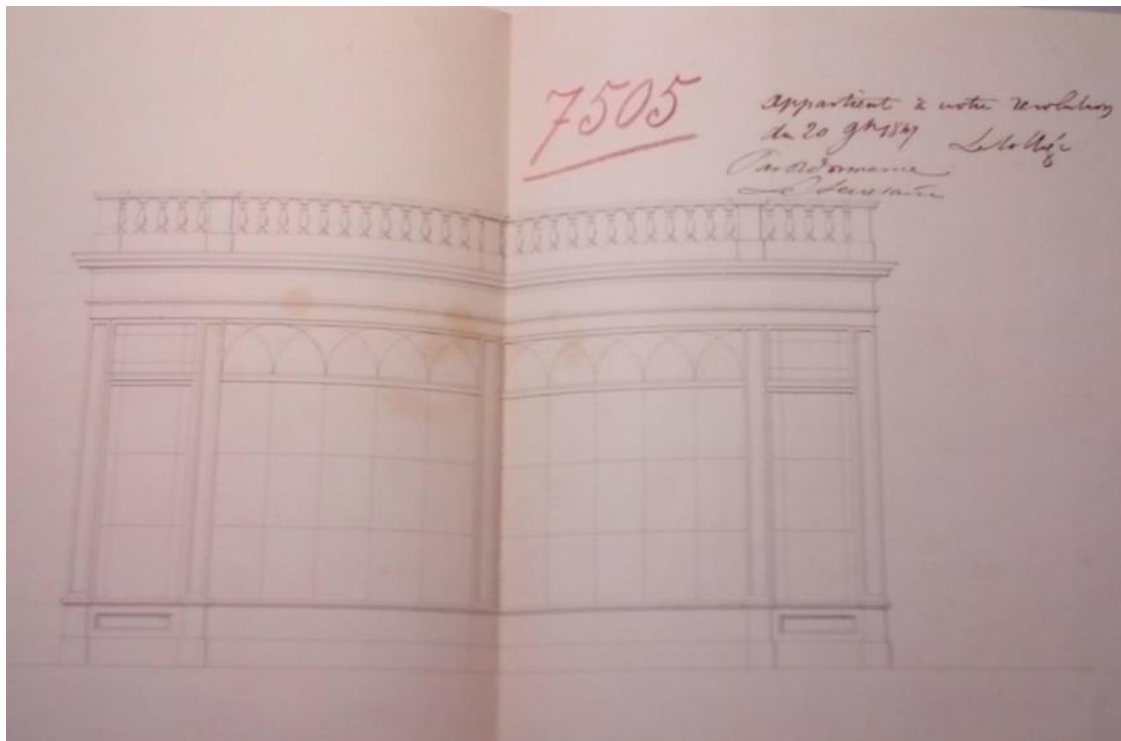

Figuur 4 : grondplan toegevoegd aan de bouwaanvraag uit 1979, SAG, Reeks 535- 111, KW.6.J.79

Hoewel de huidige gevelopstand ook een duidelijke classicistische opstand kent, kwam zij niet in deze bouwphase tot stand. Zoals later zal blijken, moet het optrekken van deze gevel in de 19de eeuw en de toenmalige stadsverfraaiing geplaatst worden.

Fase 4: 1849 – midden 20ste eeuw

In 1849, twee jaar na de aankoop van het pand, dient Jozef Beeckmans een bouwaanvraag in bij het college van de stad Gent. Deze bouwaanvraag zal een grote impact hebben op het uitzicht van het pand. De aanvraag wordt dan ook omschreven als de heropbouw van twee gevels. De werken zullen uiteindelijk leiden tot het huidige uitzicht van het pand.

Figuur 5 : model ingediend door J. Beeckmans, 1849, SAG, Reeks 535-112

Hoewel er wordt gesproken van de heropbouw van de gevel, omvat het bouwdoos enkel plannen van de winkelpui. De winkelpui neemt een zeer prominente plaats in te midden dit ontwerp. Dit sluit aan bij de ontwikkeling van de winkelpuien in de 19de eeuw. De nieuwe industriële materialen en technieken maakten het mogelijk om het winkelraam te vervangen door gevelbrede winkelpuien. Deze konden worden gerealiseerd door het inbrengen van een gietijzeren ligger, een typisch product van de geïndustrialiseerde maatschappij. Deze pui is daar een zeer mooi voorbeeld van.

Hoewel de pui gebruik maakt van deze nieuwe technieken, leunt haar vormgeving nog sterk aan bij de traditionele houten winkelpuien. Zij kent een neoclassicistische vormgeving met een symmetrische opbouw waarbij de vitrines een spiegeling van elkaar vormen. Het geheel vormt een grote glaspertij dat wordt opgedeeld door glasroeden in geometrisch motief geplaatst. Elk paar roeden wordt bekroond door een rondboog waarbinnen spitsbogen vervat liggen. De deuropeningen worden gevat binnen een natuurstenen, geprofileerd portiek. De houten kroonlijst wordt

bekroond door een natuurstenen balustrade. Hoewel er geen melding wordt gemaakt van een eventueel toegepaste polychromie, doet de opbouw als houten winkelpui vermoeden dat de natuurstenen wel degelijk overschilderd werden. Op foto's uit het midden van de 19de eeuw blijkt inderdaad een donkere monochrome beschildering.

Over de wijzigingen aan de achterliggende gevel wordt enkel aangehaald dat de gevel in crepi wordt gezet. Zoals eerder werd aangehaald, mag gesteld worden dat de trapgevel hier zal plaats maken voor een bepleisterde lijstgevel.⁴ De tweede helft van de 19de eeuw werd namelijk gekenmerkt door de zogenaamde neostijlen, waarbij men zich op vroegere bouwstijlen ging inspireren. Te Gent was het voornamelijk het neoclassicisme dat zich wist door te drukken in de burgerlijke bouwkunst. Dit neoclassicisme is sterk bepalend geweest voor de ingrijpende wijzigingen die het Gentse stadsbeeld in de 19de eeuw ondergaan heeft. In sommige gevallen ging men zelfs zo ver dat bestaande trapgevels werden verstopt achter schijngevels. Dit om mee te gaan in de toen geldende stijloppvattingen en om zich te distantiëren van de te religieus geladen middeleeuwse, gotische beeldtaal.

Zo ook werd de gevel van het hier onderzochte pand onderhevig aan deze opvattingen. De huidige gevel is echter geen complete afspiegeling van de toenmalige gevel. Er is geen twijfel mogelijk dat het classicistisch beeldprogramma van de winkelpui eveneens werd voortgezet in de vormgeving van de gevel met de toepassing van omljstingen in stucwerk rondom de rechthoekige muuropeningen. Zoals verder zal blijken, werden deze gevelornamenten samen met de balustrade van de winkelpui in een latere fase verwijderd omwille van steeds veranderende stijloppvattingen doorheen de 20ste eeuw.

⁴ Dit is een gevel die wordt beëindigd door een over de hele breedte doorgaande kroonlijst, vaak ter vervanging van (versleten) trapgevels.

Fase 5: midden 20ste eeuw

Een foto van het pand daterend uit het midden van de 20ste eeuw toont een volgende fase in de bouwgeschiedenis. Zoals hierboven werd aangehaald, heeft de rijkere gevelordonnantie plaats gemaakt voor een eenvoudige gevelbepkeistering en een vereenvoudigde winkelpui. Deze vereenvoudiging is eigen aan de omgang met ons architecturaal erfgoed in de loop van de 20ste eeuw. Oorspronkelijke gevelaankledingen werden al te vaak doorbroken door het vergroten of veranderen van openingen door het wegslaan van volledige benedenverdiepingen voor het creëren van karakterloze winkelpuien. Ook werden volledige gevels *gedecappeerd* om plaats te maken voor een nieuwe, vereenvoudigde gevelbekleding. Ook de glaspartijen van de pui zijn niet meer origineel. De glaspartij werd in twee geledingen gesplitst. De onderste geleding kent een eenvoudige opdeling in roeden met bovenlicht. Deze partij wordt bekroond door een lijst opgedeeld door kruisende roeden. Voor het overige is de pui vrij gaaf bewaard gebleven.

Figuur 6 : Foto uit 1943. Rechts de Vlaamse Tappe, links de winkel van Marcellus Camillus Van Parys-Dheedene, Stadsarchief Gent

Fase 6: 1979

De meest recente wijzigingen vonden plaats in 1979 onder de huidige eigenares Isabelle Steel. Hier is voor het eerst sprake van een restauratie. De raming wordt opgedeeld in drie delen: dringende herstellingen, inrichting en afwerking. Onder de herstellingen wordt de vernieuwing van rotte moerbalkkoppen, de vernieuwing van de daken en het vernieuwen van de houten vloeren begrepen. Onder inrichting wordt het plaatsen van nieuwe stijlwallen, herstellen van bepleisteringen en vernieuwing van de elektrische installatie begrepen. Onder afwerking valt het herstellen van de gevels, schilderwerken en behang. Dus naast een restauratie van zowel het interieur als het exterieur werd het comfort van de woning aangepast door een nieuwe opsplitsing van de voorste leefruimte in een eethoek en een zithoek en de aanpassing van de technische installatie aan de hedendaagse normen.

Figuur 7 : het huis vandaag, 'the fallen angels'

Waardebepaling gevel

Het staat buiten kijf dat de winkelpui een uniek stuk is binnen het Gentse patrimonium. Het is een duidelijke vertaling van hoe nieuwe technieken en materialen hun impact hadden op de architecturale vormtaal. De waarde van dit pand gaat echter verder dan de pui alleen.

Bovenstaande bouwgeschiedenis toont aan dat dit bouwwerk verschillende wijzigingen heeft ondergaan doorheen haar levensloop. Deze aanpassingen waren steeds geworteld binnen een maatschappelijke context. Elk van deze wijzigingen zijn vandaag nog af te lezen in het bouwwerk. Dit maakt dat het bouwwerk kan gezien worden als een gedeeltelijke afspiegeling van de maatschappelijke verschuivingen die zich voordeden in de Gentse binnenstad. Om deze reden is dit bouwwerk historisch waardevol.

Als de gevelopstand bijvoorbeeld wordt vergeleken met de overige gevels in de Jan Breydelstraat, blijkt deze gevel er van tussenuit te vallen. Zoals de inventaris van het bouwkundig erfgoed stelt, omvat de Jan Breydelstraat een geheel van veelal monumentale huizen daterende uit de 16de, de 17de en de 18de eeuw. Opvallend daarbij is dat hun gevels vrij ongewijzigd tot ons zijn gekomen en daardoor gemakkelijk in een stijlperiode kunnen geplaatst worden. Het onderzochte pand onderscheidt zich echter door haar inspringende rooilijn, haar eerder kleinschalig karakter en mindere stijllesbaarheid. Net in het afwijkend karakter van het pand ligt ook haar waarde. Waar de overige bouwwerken als het ware een momentopname vormen in de ontwikkeling van het stedelijk weefsel, liggen in dit bouwwerk de wijzigende maatschappelijke opvattingen vervat. Hoewel vandaag moeilijker leesbaar liggen de kenmerken van elk van deze stromingen nog genoeg vervat in het bouwwerk om leesbaar te blijven.

www.vigorclius.be